

գործունեութիւնն անվճար շարունակելու գեւե-
րելար ու երկար տարիներ ի մեծ փառս Աստուծոյ,
յօգուտ եւ ի պարծանս մեր սիրելի Ազգին, իսկ
Կիւնէօթեան Դո. Վարդապետին հետ կը բարե-
մաղթէր որ մեր Գերջ. Հայրն արժանի ըլլայ Ուխտի
Մենարեալ Հարց գրական եւ քահանայական
յօրելեաններն եւս տանելու, եւ ապա ընդունելու
երկնաւոր փառաց անդէ՛ր պահել:

Մ Յ Ո Ւ Ն Ե Ս Կ Յ

ՆՈՐ ՀՐԵՍՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԷՐ

13. Բժշկական Բուզուղանի գործերը:
14. ՆԱԱՐԱՐԱՆՑ ԸՄ. ԱՅԱ. — Ոտանաւորներ (Երե-
ւանիցի համար): Մոսկուա 1903. 8° էջ 72, գին 50 կ.
15. ԹՈՐՈՍԱՆԱ Ջ. — Դպրոցի Գեղքը. ընտիր ընթեր-
ցումներ՝ քաջատրուած եւ մոխ պատկերներով զար-
դարուած: Նախկինթարանաց երկու սեղի տղոց
գործունեան համար: Գ.Պոլիս 1901. Ն. Գ. Պէր-
պէր. 8° էջ 128. գին 3 ռըշ.:
16. ՆՈՅՆ. — Դպրոցի գեղքը. ընտիր ընթերցումներ՝
քաջատրուած եւ մոխ պատկերներով զարդարուած:
Նախկինթարանի Առջկանց համար: ՄԱՂ. գին 4 ռըշ.:
17. ԹՈՒՄԱՆԱՆԱՆ Ե. — Նուագներ. Թիֆլիս, տպ.
Ա. Քոնթաթիվաձէ 1902: 8° էջ 90: Գին 30 կոպ.:
18. — Մոսկա (պտկով. ԿՕԷԴ. Նուագ առաջին).
Թիֆլիս տպ. ԱՂ. 8° էջ 140: Գին 20 կոպ.:
19. ԵՆՈՍ Մ. Տ. — Ջիւրտ Պէկ (գծեր հայ-քրդական
կենսոյն) Ա. հոգ. Բարեզ 1902. 8° էջ 50:

13. Բժշկապետ Բուզուղանի գործերը: —
Բուզուղանի՝ բժշկութեան անհունը վատա-
կաւորի հրապարակ նոստած բազմաթիւ փորձիկ,
սակայն հմուտաց աշխատասիրութեանց նպատակն
է՝ ժողովրդեան առողջապահութեան գասեր աւ-
անդել, երկասիրութեանց մէջ Հեղինակը ոչ
միայն հիւանդութեանց վերջ կը խօսէ ընդհանրա-
պէս, այլ նաեւ աւելի յառաջ երթալով մի առ մի
կը թուէ անոնց աղբիւրն եւ մասնաինչ կը ցու-
ցնէն անոնց դէմ՝ ձեռք առնուելի միջոցները: —
Դրեցյալներն միայն մէջ կը խօսի թէ ինչ վարժուե-
րուններն է կրն մարդէ իւր առն եւ երախանե-
րուն հետ: Զանց աւանուած չեն նաեւ դպրոցա-
կաններու կանգնելն վերաբերող շատ մը պիտանի
ու օգտակար առողջապահական կանոններ: Ի հարկէ
Յ. Հեղինակն իւր այս համառօտ աշխատասիրու-
թիւններովն առողջապահութեան գիտութեան
ամեն մէկ ձեւիւն ուրոյն ուրոյն տանօթեացած չէ
տակաւին հայ հասարակութեան, սակայն կը խոս-
տանայ յընթաց ժամանակաց այս կարգի գրոց
լեկական հարաբար մը պատրաստել:

Յ. Հեղինակին մասնաւոր մտադրութեանը
կը յանձնէր, որ ուրիշ նիւթերու հրատարակու-
թեանց հետ քանի մը հատորիկ եւս նսիրէ հե-

տեւեալ ինդիքներու. տարափոխիկ հիւանդու-
թեանց ժամանակ ձեռք առնուելի միջոցները,
կապարի վնասաշխատող գործուորներու (fabricants
de plomb de chasse) թունաւորումը (saturnisme,
colique de plomb), ընդդարաւորութիւն (scorbut)
եւ աղեաց մէջ գտնուած որդեր (helminthes),
Ատոցմը ահա կ'ունենանք՝ ուրիշ ազդաց պէս,
մինք եւս հասարակական առողջապահութեան
կատարեալ ու չբնաղ հաւաքածոյ մը: Ե. Գար.

14. Նապոլեոնացի իմ. քի. — Ուսանաւորներ
(Երեւիւնէրի համար): — Մատենիս մէջ ընդհանրա-
պէս շօշափուած նիւթերն են՝ տարւոյն եղանակ-
ները, դէպաւոր տոները, բնութանկան, նիւթակն
սովորութիւնները, Հայերէնի մէկ երկու կանոն,
(եթէ հնար է այսպէս կոչել), քանի մ'ուրիշ ծա-
նօթութիւններ, եւ ամենէն վերջը ռուսերէնէ
թարգմանուած կտոր մը:

Գեր. Նապոլեոնացի իւր այս երկով Հայ
մանկուոյն նպատակն կ'ըլլար, եթէ այն արտաքին
եւ նիւթական — թէեւ կցկտուր — սովորու-
թեանց հետ՝ տղուն բնութանկերէր միանգամայն
բարոյական ու կրօնական ինչ ինչ գգաւմունք գ.
որ. առաքելութեան առողջապահութեան, մշա-
րութեան վատ եւ ստեղծ ըլլալը եւն: Ո՞ր ձեռքը ար-
դեօք կը բաղձայ կամ թղլլ կու տայ որդւոյն՝
ձեռք առնուլ այնպիսի գիրք մը, որ միայն ձեռ-
ռուան առաւա փայտ՝ ամանս ալ առաւ անձրեւ՝
իսկ անոր մասաղջ հոգւոյն՝ եւ ոչ ցոյց մ'երկ-
նաւոր շնորհաց ինդիքի կը արդիւցնէ: — Իսկ
ստանաւոր կանոնն ունենալն յիշեցնել անգամ
չենք ուզեր, վասն զի պիտի ստիպուինք —
կրկնել եւ երեքկնել, որ մեր նպատակէն դուրս է,
կանոններու նկատմամբ՝ էջ 53 փոխանակ
ընելու ընդհանրապէս ցուցական գերատունները
(սա, քա, նա, աթիկա եւն), բայերուն հրամայա-
կանը, եւ օտար անուններէն — վերջաւորումներն
սառնց յի կը գրուին, կ'ընէ «մարդու անունը,
«կարճ խօսքեր», (թէ բառեր)՝ որի վերջը նոստած
է — «Յի գրելու կարիք չկայ: Իսկոյ կարծեմք թէ
Արայ Հարչեայ Հարմայ եւն (յատուկ) անուններ են՝
բայց ոչ առանց յի. հայ, կայ, ճայ, խայ եւն հա-
րիւրաւորներէ վերջը չ գրելն տուելովը չէ: Փա-
րիսեցոց զՄովսէս միւսոյն իւր մարգարէ ընդունելի
ալ նոր կը բնէր:

Զարմանալի թէ ցաւալի բան մըն է, որ
մերայնոց մէջ շատերն առանց նախ ջանալու եւ
ուսումնասիրելու ոտանաւոր բանաստեղծութեան
սահմանը, եւս ինչեւն ու կանոնը, վարդապետ
թիւղթ մրտաւելու կ'իլլեն, որով եւ շատ մը նոյն
կարգի գահահաւորի գործերուն յարգը հասարա-
կութեան առջեւ կը նսեմադրեն:

15. Թորոսեան Ջ. — Դրեցյալ Գիւրգ ընդ
ընթերցումներ՝ քաջատրուած եւ նախ կարծեմք
լարգործած: Նիւթալիւրումնոց երկու սեղի ուղջ
էնթեմալիսն համար: Պ. Զ. Թորոսեանի այս նա-
խապատրաստական տարւոյն բնած միջոցաւորու-
թեանը, յօրինածութեամբ, գաւառաւորութեամբ
եւ ոճով, իւր գովելի նպատակն եթէ ոչ ամբող-
ջովն գէթ մեծապէս հասած ըլլալուն մինք կը
վկայենք: Մեծ. Հեղինակը բռնած հայ մանկապե-

ձեռքէն իրբու մանկավարժ մը, կը սորվեցնէին ընտանեկան առարկաներու, գործիքներու, սովորական անասնոց անուններուն եւ հանգամանաց, կրօնական եւ օրդիական պարտուց են։ Եւ այն՝ ասորէն հետաքրքրական եւ հաճոյ եղանակու, բազմաթիւ օրինակներով հանգեւոր։ Մեզմով եւ պարզ կը սկսի գրութիւնը, ասորէն չգիտցած բառերն ալ մեկնելով եւ կամայ կամայ թէ լեզուն եւ թէ իմաստն ընդլայնելով։ Իսկ մէջը Պ. Թորոսի բազմանոց եւ կամայ հակառակ սպրդած գրերու եւ հյուզմանոց վրիպակներուն մտադիր ընկել աւելորդ կը համարէր։ Ուրեմն մեզի կը մնայ թէ ծնողաց եւ թէ ստույգներուն յանձնել այս ընտար գառազիրքը։ Ար մնա՞նք միւս հասարակներուն, մասնաւոր եղանակաւ Յ. Հեղինակին ուշադրութեանը յանձնելով, որ հետագայից մէջ Եւսի սպասուած չեն եւ ինչ քերականական կարեւոր գիւթիքներ իւր ընթերցանութեան հետ սանին աւանդելու։

16. Նոյն. — Դարոյն ինչեւ. ընթերցանութիւն, քաղաքական եւ հայրենասիրական շարժումներ. Լեւոն-Բաղդասարի Ազգայնական Գ. Թորոսեանի այս գառազիրքն ալ վերնոյն պէս ստուգիւ շատ «ընտար» գառազիրք մըն է. բարդաւոր եւ մանկավարժական սկզբունքով յօրինուած՝ ազգութեւ վայել, բազմաթիւ եւ հետաքրքրական օրինակներով, դադան առ Աստուծոյ առ ծնողք եւ առ ընկերս ունեցած պարտուց, բարի եւ ընկերաց համարելի վարուց՝ գործունէութեան փութաշնորհութեան նաեւ գործելու կերպին կը ծանօթացնէ եւ կը յորդորէ։ Արտաքին ինչ ինչ ծանօթութիւններ ալ կու տայ տեղ տեղ. Նախագասնի գառազիրք մըն է բայց դեռ «Նախակիրքարանի աղջկանց համար»։ Ամենեւին անոր ներքին փայլը չի նուազորներ գաղղիներէն առած կտորները, մանաւանդ թէ գովելու եւ կրթեալ ազգի մը սկզբն հետեւել, բայց միշտ նայեցէ՛լով ամեն բան. ամեն մանրերորդ խուսել ու խուսափել Հայերէնը՝ մը մայր լեզուն, օտար չլիցանելով պարսկանդէշէն, ինչպէս շատ մը անհեղինակ, լաւ եւս՝ զգուշի ու խորիմ ասացունքներ, բառեր եւն եւն մուծուած են Հայերէնի մէջ, հայերէնի իրենց մայր լեզուն վրայ գաղափար չունեցող — եւ իրենց ձեռքը գրիչ առնուլ խզախող — հեղինակներէ։ Ա. Ա.

17—18. Երկու վարժաւորն ընտանեւական եւ պատմական բանաստեղծութեանց անտրինք են. պատմականին առաջին նուագն ունինք առեւելին, եւ երկրորդը կը հրատարակուի, թէ՛ բանաստեղծին Մուսան զինքը յիմանէ... Ստորագրութիւնը գրաւիչ ու հանձարեղ եւ հետաքրքրական մանրամասնութեանց պատճառաւ կենսալից պատկերներ կը ներկայանան ընթերցողին աչաց առջեւ։ Զի նմանիք թուամանեաց այն գրչակ բանաստեղծից, որոնց բանաստեղծութիւնը կամ — իմաստուն վանանդագոյն հետ ըսելու համար — Բաւարդ ծառայելու յանգեալու ճոխութեամբն ու անհամ նմանութիւններով աւելի անուանի կը հանդիսանայ, քան բանաստեղծական իմաստով։ Միով բանիւ Թուամանեանցին գործերը կարգադրող ինքզինքը Գամառ-Քաթիպային ոտանաւորներուն

մէջ կը կարծէ։ Միայն թէ սիւս չհասկըցուելու համար աւելցնենք, որ Նոյն Մեծ մարդուն պէս ծանր ու խորագգած չէ, այլ աւելի ընականութեան, անուշութեան ու ստորագրութեանց պարզութեան կողմանէ անոր կը նմանի, սիրուն նկարագրով եւ յաշտակ, աւելի զուարթի միտող տաղանդով։

19. Զիւրտ Պէլք փոքր տետր մըն է, ուստի պոտիկ գործք մը. միայն թէ նուիրուած ըլլալով հանդուցեալ Հ. Ղեւնդ Վ. Ալիշանի անձնուշակ յիշատակին՝ դարձած եղած է մեծ գործք մը եւ կ'արժէ որ ամէն (զիւստորաբար հայրենիքէն դուրս գտնուող) հայ հաս մը ձեռքն ունենայ եւ անգամ մ'աչքէ անցընէ, յիշելու կամ իմանալու համար, թէ ինչքէ կ'անցնի հոն մը պատուական դրացիներուն շնորհիւ... Պ. Հաստիպական ստորագրութիւն մը կ'ընէ հայ-քրդական կենաց վրայ, ճոխացնելով մեծաւ մասամբ աւանդութիւններէ քաղած ծանօթութիւններով եւ Ա. Հաստը կը վերջացնէ ծանուցանելով մեզի քիւրդ գաղանի մը Պէլքի տիպարով վարձատրուելու։ Յաշտակութիւն իւր յաշտակ եւ հայրենասէր գրչին։

Հ. Համբարձան։

ԲՈՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԿՆՍՍՈՂԱԿԱՆ — Կոնստ, Ամրոտուր «Համալսարան», 161: — Բծիշ Դոկտ. Նահապետ Ռուսինյան. 169:

ԳՐԱԿԱՆ — Ուսուցչ. Ս. Վէրքի «Կաթողիկէ եկեղեցին եւ չալս», 173:

ՄՇԽԻՄԱՐԿԱԿԱՆ — Արարացի մատենադրոջ Հայաստանի մասին. 176:

ԹՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ — Յիսամանյան Յովնան հանդէս հաստատութեան վանատան Մոնիթարեանց որ յԱյտն (պատկերազարդ). 180:

ՅՈՒՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐՈՒ ԳԵՐ, Հ. Նոյն թագադիր Ժ. Վի Գաթթանյան. 187:

ՆԱԼԻԿԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՍԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. 191:

ՀՐԱՍԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՅՈՒ ԽՈՐԱԿԱՆ

Հ. ԲՈՒՅՆԵՆԻ Հ. ՊԱՐՈՆԶ

ՊԵՆԵՆ, ՄԻԿՐՈՐԵՆ ԵՒ ԵՐԱՐԱՆ